

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ZAMONAVIY KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK ASOSLARI

Mamajonova Shaxnoza Kosimovna

Andijon viloyati, Paxtaobod tumani

31- maktab Boshlang'ich sinf 1- toifali o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv motivlarining shakllanish muammosi yoritilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining boshqa psixologik xususiyatlari va irodaviy sifatlarining tarkib topish muammolari va ularning motivatsiya shakllanishiga ko'rsatuvchi ta'sirlari muhokama etilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, boshlang'ich ta'lim, motiv, o'quv motivlari, tafakkur, xotira, intellekt, mantiq.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimining eng asosiy maqsadi – o'quvchilarda zarur bilimlarni shakllantirish bilan birga, ularda turli ko'nikmalarni ham rivojlantirishdir. Bugungi kunda har qanday sohada muvaffaqiyatga erishish uchun faqat akademik bilimlar kifoya qilmaydi, balki zamonaviy ko'nikmalar ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida zamonaviy ko'nikmalarni shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari, ularning ahamiyati va ta'lim jarayonida qanday amalga oshirilishi haqida so'z boradi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar faoliyatining shakllanishi fan asoslarini o'zlashtirishga oid mexanizmgina bo'lib qolmasdan, balki shaxsning umumiy ijtimoiy-madaniy qobiliyatlarini tarkib toptirishga ham qaratilishini unutmaslik lozim.

➤ Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish – texnologiyalardan samarali foydalanish, internetda izlanishlar qilish va axborotlarni tahlil qilish.

- Kreativ fikrlash – yangi g‘oyalarni yaratish, takliflar kiritish va yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish.
- Hamkorlikda ishlash – jamoa bilan ishlash, guruhdagi o‘zaro aloqalarni rivojlantirish va birgalikda ishlash qobiliyatini oshirish.
- Muammolarni hal qilish – turli vaziyatlarda masalalarni tez va samarali hal qilish, ijodiy yondashuvlarni qo‘llash.
- O‘z-o‘zini boshqarish – shaxsning o‘z hissiyotlarini, fikrlarini va harakatlarini nazorat qilish, vaqtni boshqarish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Boshlang'ich sinf o'quvchilari motivlari sohasini o'rganishga oid anchagina ilmiy tadqiqot ishlari olib borilishiga qaramay, motivlar sohasining korellyasiyasi muammolari hali ham yetarli darajada o'rganilmaganligi sezilmoqda.

Keyingi yillarda o'zbek pedagog olimlari tomonidan ham o'quvchilar o'quv biluv faoliyatini tadqiq etishga oid qator keng qamrovli didaktik tadqiqotlar olib borildi. Shunday ishlar qatoriga O.Roziqov, K.Zaripov, N.Ortiqov, B.Adizov, R.Safarova, R.Asadova, U.Musayev, H.Nazarova, G.Najmiddinova, A.Hamroyev kabi olimlarning izlanishlarini kiritish mumkin. Garchand, bu ishlarda o'quv-biluv faoliyatining turli qirralari yoritilgan bo'lsada, ularda o'quv-biluv faoliyatini motivlashtirishning ayrim masalalari bayon qilingan, xolos. Chunonchi, R.Safarova o'quvchilarning amaliy faoliyati til materiallarini o'zlashtirish ehtiyojiga ko'ra boshqarilishi zarurligi xususida fikr yuritgan. U o'quvchilarning qiziqishi, faolligi oshirilgan sari amaliy faoliyati ham rivojlana borishini ta'kidlagan. K.Zaripov esa o'qituvchilar malakasini oshirish tizimida o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish komponentlarini ajratib ko'rsatadi. N.Ortiqov o'quvchilar faoliyatida qiziqish, intilish, maqsad, ishonch kabi qator xarakterli xususiyatlarni ajratadi. Bular faoliyatning mahsuldorligi va yo'nalishini belgilaydi. O.Roziqov o'quv topshiriqlarida mazmun, maqsad, vazifa, usulni ularning invariantlari sifatida ajratgan. U o'quv topshiriqlari invariantlarini o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatini tashkil etish, boshqarish vositasi sifatida asoslagan edi. B.Adizov boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etish orqali, A.Hamroyev esa boshlang'ich sinf ona tili ta'limi sharoitida o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatini kuzatib, uni an'anaviy ta'lim

metodikasidan farqli o'laroq, ijodiy tashkil etish natijasida o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatiga rag'bat, layoqati va qiziqishi oshirilishi mumkinligini asoslab beradilar. G.Najmiddinova tadqiqotlarida o'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatini shakllantirish masalalariga alohida yondashilib, o'quv material va uning ustida ishlash orqali o'quvchilarda o'quv-biluv faoliyatini motivlashtirish mumkinligi asoslab beriladi.

Faoliyat-tarbiyalash va o'qitish- keng ma'noda aloqa qilish bilan singib ketgan. Shunday qilib pedagogik faoliyat -bu o'qituvchining o'zini tutishi, uning jarayonida talabalar bilan munosabatlari namoyan bo'ladi, o'zgartiriladi va rivojlanadi. Shuning uchun, pedagogik professionallikning faoliyat bilan bog'liq xususiyati bilan bir qatorda uning mazmunini ochishda shaxsiy jihat alohida ahamiyat kasb etadi, chunki o'qituvchining shaxsiyati murakkab, boy bo'lgani uchun, u pedagogik faoliyatini belgilaydi va shuning uchun uni keyingilarning unumdorligini pasaytirib bo'lmaydi.

Bundan tashqari, pedagogik professionallikning shaxsiy dunyoqarashini rivojlantirish, ayniqsa istiqbolli o'qituvchining o'zini-o'zi qadrlashi va ijodiy o'zini-o'zi anglashi, pedagogik ishning individual o'ziga xosligi muhim ahamiyatga ega. Bu o'qituvchining mavjud kasbiy tajribani yangi yondashuvlar, ma'nolar, mazmun va texnologiyalar bilan boyitishga tayyorligining potensial shartidir. Pedagogik professionallikning asosiy tarkibiy qismi - o'qituvchi shaxsining professionalligi-psixologik va pedagogik fanda ko'rib chiqilgan rivojlanish parametrlari nuqtai nazaridan o'qituvchining shaxsi to'g'risidagi bir qator fikrlar asosida amalga oshirildi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarning pedagogik ishdagi ro'lini belgilaydigan g'oya yangilik emas. Bu tarixan kamolotga yetdi va o'tmishdagi ko'plab mutaffakkir va pedagog shaxslarning asarlarida ko'rib chiqilib, asosan o'qituvchining shaxsiy xususiyatlari va fazilatlariga talablarni ochib beradi, bu o'qituvchilik kasbining standartlariga mos keladi va o'qitishda muvaffaqiyat va samaradorlikni ta'minlaydi. Mustaqil tadqiqot muammosi sifatida ularni o'rgatish, tuzish, tasniflash va iyerarxizatsiya qilish P.F. Koptereva, M.D.Levitovaning yozuvlarida, didaktologiya va pedagogika g'oyalarining bevosita ta'siri ostida pedagogik ishning birinchi professional modellarida boshlanadi. Muayyan turg'unlik davridan keyin yangilangan gumanistik paradigmalar asosida boshlang'ich sinf o'qituvchisining shaxsiy muammosi o'rganilmoqda. Bu yo'nalish F.N.Gonobolin,

I.A.Zyazuna, N.B. Kuzmina, V.O. Slastenin, A.I. Sherbakova, keyinroq A.K. Markava, L.M.Mitina, S.V. Kondratyev, V.A. Semishenko va boshqalar asarlarida o'z aksini topgan. Umuman olganda, zamonaviy ilmiy asarlarda boshlang'ich sinf o'qituvchisining shaxsi pedagogik ishning markaziy hal qiluvchi omili sifatida qaraladi.

Biroq, ichki va xorijiy shaxsiyat nazariyalarining faol rivojlanishi, metodologiyaning amaliy qo'llash va shaxsga yo'naltirilgan pedagogikaning ta'siri ostida o'qituvchining shaxsiyati muammosiga qarashlar tizimi uning pedagogik faoliyatining shaxsiylashtirilgan asosi sifatida ahamiyatidan o'ziga xosligini, o'ziga xosligini aniqlashga qadar ham sezilarli darajada rivojlanadi. O'qituvchi-tarbiyachi shaxsini rivojlantirishning kasbiy va universal xususiyatlarini o'qituvchi shaxsining kasbiy mahoratining mohiyatini aniqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ular hodisani tahlil qilishning quyidagi asosiy yondashuvlari va darajalari nuqtai nazaridan hisobga oladigan murakkab yaxlit tizimni taklif qiladilar: normativ-ro'l shaxsiyat farqlanadi. (differensial-tipologik va differensial darajada bo'linish, subyektiv). Bundan tashqari bir qator atamalar va tushunchalarda aks ettirilgan individual integrativ hodisalar orqali shaxsni o'rganishda mavjud tendensiyalarni hisobga olish zarur deb hisoblaymiz. Garchi ularning aniq va mantiqiy uyg'un tasnifi hali taklif qilinmagan bo'lsa-da, ammo bu hodisalarning barchasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning shartlari va shakllanishining natijalari hisoblanadi.

Funksional rol metodologiyasiga asoslangan ijtimoiy shart-sharoitlarni hisobga olgan holda, boshlang'ich maktab o'qituvchilarining shaxsiyatining professionallik quyi tizimi keng ma'noda pedagogik ish mavzusining hususiyatlari va hususiyatlariga oid tartibga soluvchi talablarni o'z ichiga oladi. Bu shaxsning, uning kasbiy va shaxsiy fazilatlarining mavjud talablariga muvofiqligi (nomuvofiqligi) o'qituvchi-o'qituvchining ijtimoiy kasbiy ro'lini bajarishda chiqiladi. A.V.Petrovskiyning shaxsiyati, har qanday shaxs kabi, shaxsning ijtimoiy sifati bo'lib, u insoniyatning universal rivojlanishining asosini tashkil etuvchi hususiyatlar va hususiyatlar orqali o'zini namoyon qiladi. I.D.Lushnikovning so'zlariga ko'ra, o'qituvchining shaxsi-bu shaxsning kasbiy sifati, kasbiy mahorat esa shaxsga xos hususiyatdir, u kasbiy ahamiyatli hususiyatlari orqali namoyon bo'ladi. N.V.Kuzmina, B.Yu. Krichevskiy, B.Tonkong,

V.M.Rozumovichning psixologik-pedagogik mahoratning eng muvaffaqiyatli rivojlanishi motivlarning tashqi stimullarga mos kelishi bilan amalga oshiriladi. Bular jamoani demokratik boshqarish va ijodiy mikroiklimni yaratishni o'z ichiga oladi. Ilg'or texnologiyalardan foydalanish va professor o'qituvchilar a'zolarining yutuqlari, o'qituvchi va o'qituvchilarning mukofotlar va erishgan natijalar uchun mukofotlar bilan taqdirlash, ijodiy guruhlarda ishlashda ishtirok etganlik uchun bonus, uslubiy tadbirlarni tayyorlash va o'tkazish, talabalarning fan olimpiadalarida yaxshi chiqishlari, munosabatlarida qatnashishlari va hokoza. Ushbu imtiyozlarning mukammal bo'linishi va har bir o'qituvchining maksimal foyda va foyda bilan ijodiy ishlash imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlash uchun bir qator shartlar zarur:

a) Turli maktablarda ishlaydigan o'qituvchilar taxminan bir xil moddiy- texnik ta'minotga, qulay ijtimoiy va yashash sharoitlariga, bo'sh vaqtini o'tkazish uchun bir xil imkoniyatlarga ega bo'lishi kerak';

b) Martaba rivojlanish istiqbollari shaxsiy kasbiy potensialga ham bog'liq bo'lishi kerak.

Aniqlanishicha fanga yaxshi tayyor o'qituvchilar, pedagogik faoliyatining kommunikativ sohasida qiyinchilikka duch kelishadi. Bundan kelib chiqadiki, o'qituvchilar kasbiy faoliyatidagi bu sohaga birinchi o'rinda psixologik yordam va qo'llab quvvatlash yetishmaydi.

MUHOKAMA

O'qituvchi bilan o'quvchilarning hamkorligi o'qituvchining o'quvchilarga ko'rsatadigan yordamidan boshlanadi. U asta-sekin faollashib o'quv harakatlariga aylanadi. Natijada, o'qituvchi bilan o'quvchilar munosabati hamkorlik pozitsiyasiga o'sib o'tadi.

Materiallar tahlilining ko'rsatishicha, mantiqiy topshiriqlar hamkorlikda bajarilgandagina bilimlarni o'zlashtirish mahsuldor bo'ladi. Ilmiy manbalarda ta'limning shunday tashkil etilishini hamkorlikdagi mahsuldor faoliyat vaziyati, deb atash qabul qilingan. Pedagogik adabiyotlar tahlili va ijodiy tajribalarimiz natijalariga ko'ra

hamkorlikdagi mahsuldor o'quv faoliyati vaziyatini tashkil qilishning 2 asosiy tamoyilini ko'rsatib o'tish maqsadga muvofiqdir:

1.Ta'limda mazmunning izchilligi tamoyili. Unga ko'ra shaxs o'z faoliyatini muayyan maqsad asosida tashkil qilishida mazkur faoliyatning uzluksiz shakllanishi ko'zga tashlanadi.

2.O'qituvchi-o'quvchilar hamkorligining mustaqil ijodiy faoliyat bilan bog'liqligi tamoyili.

NATIJA

O'qituvchi shuni esda tutishi kerakki, bu yoshda bolalar juda yuqori mahsuldorlikka ega, ammo ishlash sifati past (bajarilgan ishning sifatiga e'tibor berish kerak, natijada o'z ishidan g'ururlanish kuchayadi), shuningdek, yaratish istagini qo'llab-quvvatlash - yasash, chizish, qo'shiq aytish, raqsga tushish, rang berish, kompozitsiya qilish, to'qish (bolalar qo'llab-quvvatlanishini his qilishlari va kattalarning munosib bahosini ola olishi muhimdir, bu yaratish uchun to'g'ri yoki noto'g'ri usullar yo'q ekanligini, ular buni tushunganlarini anglatadi), bu esa kelajakda muallif sifatida o'zini namoyon qilishi, ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

O'qituvchi bolalarning o'yin ishtiyoqidan foydalanishi kerak (olti yoshli bolalar uchun o'yin yetakchi faoliyat bo'lib qolmoqda), she'rlar o'qish, topishmoqlarni topish, chunki bu ularga zavq olib keladi, va bundan tashqari, o'qitiladi (o'yin orqali o'rganish kitoblardan foydalanishdan ko'ra ko'proq samara beradi). Hozirgi birinchi sinf o'quvchilari - 6 va 7 yoshli bolalar va o'qituvchilar ko'pincha ularning ruhiyatidagi farqlarni sezmaydilar, buni prinsipial hodisa sifatida hisobga olmaydilar, bu esa o'z navbatida bolalarning ruhiy salomatligining buzilishiga olib keladi.

XULOSA

Tan olish muhimdirki, olti yoshli birinchi sinf o'quvchisini rivojlanish darajasi jihatidan maktabgacha tarbiyachi bo'lib qoladi va u uchun o'quvchi sifatidagi o'rni haligacha faoliyatining noma'lum sohasi bo'lib qoladi. Xulosa shundan iboratki O.Ya

Savchenko ta'kidlaganidek, "boshlang'ich maktabda o'qish bosqischi bola hayotidagi eng muhim davrlardan: uni qanday yashab o'tkazsa, uning o'zini o'zi anglashga bo'lgan intilishlarini maktab bilan qanday bog'lashi va maktabning talablarini qanday qabul qilishiga ko'p narsa bog'liq...". Bularning barchasi bola hayotining istiqbolini, maktab muvaffaqiyatini va kelajak hayotini belgilaydi. Shu bilan birga, bolaning intellektual, iroda fazilatlarini, xarakter xususiyatlarining rivojlanishi, uning jamiyatdagi rolini ham belgilaydi. Boshlang'ich maktab o'qituvchisining ta'siri bunday hollarda o'quvchi hayotini qayta baholash qiyin. O'zning bola taqdiridagi roli va ahamiyatini anglash, u haqida ko'proq bilish uchun maxsus yo'nalish (rag'bat) yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Йулдошев Ж.Г. Малака оширишнинг назарий ва методологик асослари. - Тошкент: «Укитувчи». - 1998. -208 б.
2. Зарипов К.З. Педагогическая диагностика в системе непрерывного повышения квалификации учителей: Методические рекомендации Под. Ред. А.Е. Марона. -Л: НИИ ООВ АПН СССР. 1989. -39 с.
3. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: Учебное пособие. - М., 2005.
4. Котова И.Б., Шиянов Е.Н. Педагог: профессия и личность. - Ростовна-Дону, 1997. - 144 с.